

Lausunto Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan maatalousjaokselle 7.10.2015

Viite *Lausuntopyyntö maatalouden kannattavuudesta ja valtion vuoden 2016 talousarvioesityksen vaikutuksesta kannattavuuteen*

Lausunnon antaja *Luonnonvarakeskus (Luke)/Jyrki Niemi ja Arto Latukka*

Tausta

Vuoden 2016 talousarvioesityksen Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan selvitysosassa todetaan, että maatalouden kannattavuuden ja kilpailukyvyn ylläpito on tärkeää, jotta kotimainen raaka-ainetuotanto säilyy, jolloin myös ruuan alkuperä tunnetaan mahdollisimman hyvin. Riittävä kannattavuus nähdään myös edellytyksenä tuotantoa kehittäville investoinneille ja sille, että tiloille saadaan tuotannon jatkajia. Samalla selvitysosassa todetaan, että maatalouden taloudellinen toimintaympäristö on muuttunut vaikeammin ennakoitavaksi tuotteiden ja tuotantopanosten hintojen aikaisempaa suuremman vaihtelun vuoksi. Viime vuosina tuotantopanosten hinnat ovat nousseet tuotteiden hintoja nopeammin, mikä on heikentänyt tuotannon kannattavuutta erityisesti kotieläintaloudessa. Venäjän elintarvikkeiden tuontikiellon kaltaiset ennakoimattomat tapahtumat ovat heikentäneet edelleen kannattavuutta, erityisesti maidontuotannossa. Kilpailutilanteesta johtuen maatilojen mahdollisuudet parantaa kannattavuutta markkinaehtoisesti ovat rajalliset. Toisaalta maataloustuotteiden myyntitulojen ja tuotantopanosten hintojen kehitykseen valtiovallan toimin ei voida juurikaan vaikuttaa. Maataloustuotannon kannattavuuteen vaikuttaa myyntitulojen ja kustannusten ohella keskeisesti maatalouden EU:n rahoittamat ja kansalliset tuet. Niiden osuus maa- ja puutarhatalouden kokonaistuotosta on noin kolmannes. Kaikki merkittävät tukijärjestelmät uudistuivat vuonna 2015, joten tukijärjestelmien sisältö on nyt pääosin tiedossa lähivuosiksi, mikä helpottaa tuotannon suunnittelua.

Tässä lausunnossa keskitytään tarkastelemaan maatalouden viimeaikaista tulo- ja kannattavuuskehitystä sekä vuonna 2016 hallinnonalan määrärahoissa tapahtuvia muutoksia maataloustuottajien näkökulmasta.

Maatalouden tulo- ja kannattavuuskehitys

Viime vuosina maa- ja puutarhatalouden toimintaympäristössä on koettu aikaisempaa enemmän epävakautta. Globaalit talouden suhdanteet ja säävaihtelut ovat heiluttaneet maataloustuotteiden ja raaka-aineiden hintoja ja markkinoita. Tämä on näkynyt erityisesti viljan ja monien tuotantopanosten hinnoissa. Tuotantopanosten hinnat nousivat pitkään tuottajahintoja nopeammin, mikä lisäsi kustannuksia ja heikensi maatilojen kannattavuutta. Varsinkin energian, lannoitteiden ja rehujen hinnat ovat nousseet voimakkaasti. Viimeisen parin vuoden aikana

talouden taantuma on hillinnyt panoshintojen nousua, mutta samalla myös tuottajahinnat ovat laskeneet.

Maitomarkkinoiden toimintaympäristö muuttui erityisen rajusti vuonna 2014. Maitotuotteiden maailmanmarkkinahinnat olivat vuoden 2014 alussa ennätystasolla. Hinnat lähtivät kuitenkin laskuun maaliskuussa 2014. Hintojen lasku oli seurausta Kiinan ostojen vähentymisestä ja EU:n vientitarjonnan lisääntymisestä. Venäjän elokuussa 2014 asettamat tuontirajoitukset kärjistikivät markkinatilannetta entisestään, ja ovat iskeneet erityisen voimakkaasti Suomen maitosektoriin.

Vuonna 2014 alkaneesta maidon hinnan alenemisesta huolimatta lypsykarjatilojen kannattavuus pysyi aina vuoteen 2014 asti varsin tasaisena. Lypsykarjatilojen kannattavuuskerroin oli 0,59 vuonna 2014. Kannattavuuskerroin kertoo, minkä osuuden yrittäjätulo kattaa laskennallisesta palkkatavoitteesta ja pääoman korosta. Lypsykarjatilalliset saavuttivat siten 59 % palkka- ja korkotavoitteista. Yrittäjätulo riitti lähes 9 euron tuntipalkkaan ja noin 3 %:n tuottoon omalle pääomalle.

Vuonna 2015 lypsykarjatalouden kannattavuus kuitenkin heikkenee rajusti. Ennakkoarvion mukaan sekä yrittäjätulo että kannattavuus maitotiloilla puolittuvat edellisestä vuodesta. Ennakkoarviossa on otettu huomioon maitotilojen päätuotteiden ja tuotantopanosten hintamuutokset. Maataloustukien rakenteen muuttumista ei arviossa ole voitu huomioida.

Sikatilojen kannattavuus on kärsinyt viime vuosina heikoista hintasuhteista. Tuottajahinnan nousun aikaan saama tulosparannus vuonna 2012 jäi sikatiloilla hyvin lyhytaikaiseksi. Kannattavuus kääntyi jyrkkään laskuun vuonna 2013. Tämän seurauksena sikatilojen kannattavuus on ollut vuosina 2013–2014 koko maatalouden keskiarvoa selvästi heikompi. Vuonna 2014 sikatalouden kannattavuuskerroin putosi seurantahistorian heikoimmaksi, alle 0,2:een. Vuoden 2015 ennakkoarvion mukaan sikatilojen keskimääräinen kannattavuuskerroin painuu kuluvana vuonna miinusmerkkiseksi, mikä merkitsee, että palkka ja oman pääoman korko jäävät tiloilla kokonaan saamatta.

Viljanviljelyn kannattavuus on vaihdellut viime vuosina rajusti viljan hintojen mukana. Viljan markkinahinnat lähes kaksinkertaistuivat satovuonna 2010/11 ja nousivat ennätystasolle vuoden 2012 lopussa. Viljatilojen kannattavuuskerroin nousikin vuosina 2011–2012 lähelle 0,4. Vuonna 2013 viljan hinta lähti kuitenkin laskuun, ja viljatilojen kannattavuuskerroin putosi vuonna 2014 alle 0,1:een. Ennakkoarvion mukaan viljatilojen keskimääräinen kannattavuuskerroin jää vuonna 2015 miinukselle.

Tässä esitetyt kannattavuustulokset perustuvat Luonnonvarakeskuksen vuosittain laskemiin kannattavuuskirjanpitoluksiin. Tulokset lasketaan noin 900 kirjanpitoltilan luvuista ja tulokset on yleistettävissä kuvaamaan Suomen 37 900 suurimman maatalous- ja puutarhayrityksen tuloksia painotuksen ansiosta. Vuotta 2015 koskevat ennakkolaskelmat on laadittu keskiarvotietojen perusteella.

Tukipolitiikan muutokset

EU-tukien ja kansallisten tukien keskeinen rooli maatalouden tulotason ja tuotantovolyyymien ylläpitäjänä säilyy Suomessa tulevinakin vuosina. Vuonna 2014 tukien osuus maa- ja puutarhatalouden kokonaistuotosta oli Luonnonvarakeskuksen kokonaislaskennan mukaan 33 %.

EU:n yhteisen maatalouspolitiikan tukimuodot muodostavat Suomessa maatalouspolitiikan perustan. Näitä tukia ovat unionin kokonaan rahoittamat suorat tuet sekä unionin osaksi rahoittamat luonnonhaittakorvaus ja maatalouden ympäristötuki. Vuosina 2011–2014 yhteisen maatalouspolitiikan mukaista tukea maksettiin Suomessa keskimäärin 1 332 milj. euroa vuodessa.

Vuonna 2015 yhteisen maatalouspolitiikan mukaista tukea maksetaan talousarvion mukaan yhteensä 1 389 milj. euroa ja vuonna 2016 1 387 milj. euroa (Taulukko 1). Tämä on siten lähes 60 milj. euroa eli 4 prosenttia enemmän kuin vuosien 2011–2014 keskiarvo.

Vastaavasti kansallinen tuen määrä väheni merkittävästi vuonna 2015. Maatalouden kansallista tukea on maksettu Suomessa vuosina 2011–2014 keskimäärin 527 milj. euroa vuodessa. Vuosina 2015 ja 2016 tukea on budjetoitu maksettavaksi enää 327 – 322 milj. euroa vuodessa.

Taulukko 1. Maatalouden viljelijätuet Suomessa 2011–2016, milj. euroa.

	2011	2012	2013	2014	2015arvio	2016arvio
EU-tulotuki*	541	539	539	513	523	523
Luonnonhaittakorvaus	423	422	412	421	552	547
Ympäristötuki**	372	363	379	404	314	317
Kansallinen tuki	561	534	511	502	327	322
Yhteensä	1 897	1 858	1 841	1 840	1 716	1 708

*EU-tulotukeen sisällytetty EU-markkinatuki.

**Ympäristötukeen on sisällytetty myös eläinten hyvinvointiin ja ei-tuotannollisiin investointeihin liittyvät tuet.

Edellä kuvattu muutos selittyy suurelta osin sillä, että luonnonhaittakorvauksen kansallinen lisäosa, noin 119 milj. euroa, siirtyi vuodesta 2015 alkaen osaksi EU:n ”normaalia” luonnonhaittakorvausjärjestelmää. Lisäksi merkittävä osa Etelä-Suomen maataloustuista siirtyi vuodesta 2015 alkaen osaksi EU:n kokonaan rahoittamia suoria tukia. Tämän myötä Etelä-Suomen maidon- ja naudanlihatuotantoa, lammas- ja vuohitaloutta sekä tärkkelysperunan ja avomaanvihannesten viljelyä tuetaan jatkossa pääosin EU-tukiin pohjautuvalla järjestelmällä. Etelä-Suomen kansallinen tulotuki vastaavasti aleni tässä yhteydessä noin 62,9 miljoonan euron tasolta noin 29,2 miljoonaan euroon. Nykymuotoista tulotukea Etelä-Suomessa maksetaan edelleen sika- ja siipikarjataloudelle ja puutarhatuotannolle¹.

¹ Tukien maksaminen ei kuitenkaan perustu enää liittymissopimuksen artiklaan 141, vaan uuden ohjelmakauden artiklaan 149a eli niin sanottuun Suomi-pykälään. Tämä uusi yhteisöläinsäädäntöön perustuva oikeusperusta Etelä-Suomen kansallisen maataloustuen jatkolle hyväksyttiin EU:n toimielimissä syksyllä 2013.

Kokonaisuudessaan maatalouden viljelijätuet laskivat vuonna 2015 kaikkiaan noin 124 milj. euroa eli noin 7 prosenttia vuoteen 2014 verrattuna. Tukien leikkaus kohdistui Etelä- Suomen kansallisiin tukiin sekä pohjoiseen tukeen. Talousarvioesityksen mukaan vuoden 2016 viljelijätuet säilyvät lähes samalla tasolla kuin vuonna 2015.

Päätelmiä

EU:n maatalouspolitiikan uudistuksen seurauksena maatilojen saamien tukien määrä on pienentynyt EU:n käynnissä olevalla ohjelmakaudella 2014-2020. Markkinat ohjaavatkin yhä enenevässä määrin sitä, mitä maatalouden tuotannolle ja tuloille tapahtuu. Tulotukien ja investointitukien tasoilla ja ehdoilla on kuitenkin edelleen keskeinen merkitys maatalouden investointien kannattavuudelle. Ilman investointitukea suurin osa kotieläintalouden investointihankkeista olisi jäänyt toteutumatta. Tulo- ja investointitukien ehdoilla voidaan siten jatkossakin vaikuttaa maatalouden tulo- ja kannattavuuskehitykseen, mutta vain rajallisesti. Korkeillakaan investointituen tasoilla ei voida ylläpitää tuotantoa ja investointeja, jos markkinanäkymät ovat pitkään huonot.

Lyhyellä aikavälillä tuottajahinnan lasku ei vaikuta tuotantomääriin, koska tuotannon sopeuttamiseen menee aikaa erityisesti kotieläintaloudessa. Tuotantomäärien kehitys pitkällä aikavälillä riippuu kuitenkin siitä, laajentavatko jatkavat tilat tuotantoaan. Erityisesti kotieläintilojen investointihalukkuus on tärkeää tuotannon tason ylläpitämisen kannalta. Hintavaihtelu vaikuttaa suoraan investointien riskiin. Markkinahintojen heikentyminen lisää investoinnin epäonnistumisen riskiä, luo epävarmuutta ja vähentää investointihalukkuutta.